

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

УДК 94(477.4)

Л. В. Баженов

ПАВЛО-РОБЕРТ МАГОЧІЙ І РЕГІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

У статті з нагоди 70-річчя професора Торонтського університету (Канада) Павла-Роберта Магочія розглядаються на основі аналізу його численних праць та головної фундаментальної книги «Україна. Історія народів і земель» (2012 р.) нові концептуальні підходи до досліджень та викладу регіональної історії України від найдавнішого часу і до сьогодення.

Ключові слова: національна історія, історія України, регіональна історія, Карпатська Русь, карпаторусини, праці.

У січні-лютому 2015 року наукова громадськість Північної Америки, Європи та України широко відзначила 70-річчя від дня народження знаного у світі вченого – габілітованого доктора історії, професора, завідувача кафедри українознавчих студій Торонтського університету в Канаді, президента Карпаторусинського дослідного центру (Нью-Йорк, США) Павла-Роберта Магочія. Свідченням цьому стала презентація у вересні 2016 року виданого фундаментального тому «Ювілейний збірник на честь професора Павла-Роберта Магочія» [1], що відбулася в низці вищих навчальних закладів України та зарубіжжя, у тому числі в Кам'янець-Подільському національному університеті Імені Івана Огієнка під час урочистостей з нагоди присвоєння йому звання Почесного професора даного вишу, з історичним факультетом якого він налагодив з 2010 року тісну співпрацю на ниві науки.

П.-Р. Магочій народився 26 січня 1945 року в м. Інглвуд, штат Нью-Джерсі (США) в сім'ї вихідців Закарпаття, в якій батько – угорець, мати – українка (карпатська русинка). Син виявився емігрантом в Америці третього покоління і був з дитячих літ вихований на традиціях русинів, зберіг знання української мови. У 1966 р. він закінчив Ротгерський університет, де здобув професію історика і політолога, а згодом – аспірантуру Принстонського університету й отримав науковий ступінь доктора філософії з історії. У 1971 р. його запросив на роботу до Гарвардського університету відомий вчений Омелян Пріцак, де П.-Р. Магочій став працювати в Українському науковому інституті, а з 1980 р. перейшов на роботу до Торонтського університету, очоливши кафедру українознавчих студій, де працює й досі. Тут він викладає історію і політологію, захистив докторську дисертацію і здобув міжнародне визнання як учений-історик, який в своєму творчому доробку

має понад 600 праць, частина з яких перекладена на мови більше 50 країн світу. Наукові інтереси П.-Р. Магочія різноманітні: насамперед історія Північної Америки, Центральної Європи, України та її регіонів-земель, наукова історична бібліографія, картографія, політологія, упорядкування енциклопедичних видань. Проте його відмінне від більшості свої колеги у Канаді та зарубіжжі новаторство і неординарне бачення у підходах до дослідження і викладу історії країн, у тому числі історії України, впровадження нових ідей, методологічних та концептуальних засад, які проходять загартування у вирі наукових дискусій та полемік.

Власне становлення П.-Р. Магочія як історика відбулося, у першу чергу через регіональну історію. Вже з початку і в середині 1970-х років він, віддаючи належне своєму родоводу, присвятив себе багатоаспектній науковій розробці історії, етногенезу та культури Карпатської Русі в складі України та сусідніх держав і назажди визначився як провідний у світі україніст, русинознавець, карпатознавець. Його перу належать перші праці з історії русинів Пряшівщини (Словаччина), які побачили світ у 1975 р. [2]. Згодом за його авторством видані англійського та українською мовами такі вагомні праці, як «Формування національної самосвідомості Підкарпатської Русі 1848-1948 рр.» (1994) [3], «Розселення карпатських русинів на початку ХХ століття за даними 1801 і 1806 року» (1998) [4], «Карпатсько-русинський народ» (2005) [5], збірник статей «Кожен карпаторусин є русином... але не кожен русин є русином» (2015) [6] та чимало ін. У цих працях П.-Р. Магочій довів неточність розуміння таких понять як «Підкарпатська Русь», «Закарпатська Русь», «Закарпаття» тощо, які не дають чіткого територіального і етнічного простору та співвідношення, мають внутрішній мікро-регіональний розподіл. За твердженням автора, найбільш правильно вживати загальний термін «Карпатська Русь», яка включає в себе історико-географічні межі чотирьох країн: 1) Лемківщина або Лемківська Русь, яка займає південно-східну територію Карпат Польщі; 2) Пряшівщина або Пряшівська Русь у Словаччині; 3) Закарпаття або Підкарпатська Русь в Україні; 4) Марамуреш (термін, введений уперше автором від Мараморського повіту в Румунії) – русини, що мешкають в цій країні на південь від р. Тиси [6, с.32]. На жаль, зазначає автор, Карпатська Русь, як єдине ціле, так і не мала прикладу створення державності. Тому він заперечує вживаний у літературі термін щодо цієї етнічної спільноти «карпато-русинська нація» і пропонує застосовувати більш правильне поняття «карпато-русинський народ», який, незважаючи на його розселення на території чотирьох межуючих між собою країн, упродовж віків зумів зберегти свій менталітет, ідентичність, культуру, духовність, побут та особливості мови [6, с.31-33].

Важливо підкреслити, що П.-Р. Магочій, щоб забезпечити інформативність, полегшити опрацювання історії та культури карпатських русинів собі й усім русинознавцям, загалу дослідників запровадив упорядкування, редагування та періодичне видання англійською мовою в Торонто та Нью-Йорку «Карпато-

русинських студій: анотована бібліографія». Перший том побачив світ у 1988 р., в якому систематизована література та анотації до неї про цей регіон за 1975-1984 рр., другий – у 1995 р. (1985-1994 рр.), третій – у 2006 р. (1995-1999 рр.), четвертий – у 2011 р. (2000-2004 рр.) і п'ятий – у 2015 р. (2005-2009 рр.) та підготовлено шостий, який містить публікації за 2010-2015 рр. [7].

Глибокі і всебічні знання про карпато-русинський регіон України і держав сусідів П.-Р. Магочія та його колеги по співпраці відомого українського історика Івана Попа, який був професором Ужгородського університету, а в останні десятиріччя працює в Празі (Чехія), стали базисом для підготовки, упорядкування та видання у 2002 р. та з доповненнями у 2005 р. англійської «Енциклопедії історії та культури карпатських русинів» [8]. У 2010 р. ця енциклопедія була доопрацьована, перекладена українською мовою і видана в Україні [9] й стала скарбницею знань, виразником національно-культурного відродження карпато-русинського народу. До речі, від 1978 р. П.-Р. Магочій є президентом-засновником Карпато-русинського дослідного центру в США.

Системні дослідження Карпатського регіону, його етногенезу, а також національного складу в Україні та Центральній Європі привели П.-Р. Магочія до роздумів над поняттям в історієписанні, як «національна історія». Сьогодні це означення є пріоритетним в Україні та інших країнах світу. Вчений дійшов висновку, що «національна історія» звучує підходи до створення загальної історії країни, зводять його до державної політики та обстоювання інтересів титульної нації, що не можна отожднювати державу і народ. Він запропонував інший підхід – це огляд історії всіх народів і культур, що осіли і вкорінилися на території певної держави й, таким чином, він вважає, у багатонаціональній державі історія повинна мати багатонаціональний характер. При цьому у змісті своїх праць автор прагнув повністю уникати вживаних у сучасних українських законах, у науковій і навчальній літературі означення «національна меншина», замінивши його на термін «народ». Цю концепцію П.-Р. Магочій цілком утвердив у власній найголовнішій фундаментальній праці англійською (2010 р.) та українською (2012 р.) мовою «Україна. Історія земель і народів» [10]. У ній він, зокрема, писав, що в його книзі «росіяни, поляки, євреї, карпаторусини, кримські татари, німці, румуни, греки поряд з іншими, що проживають на території України, розглядаються і розуміються як невід'ємна частина української історії, а не просто як супротивники етнічних українців у їх власній віковій боротьбі за національне виживання» [10, с.V].

Як свідчить назва книги «Україна. Історія земель і народів», крім правдивого висвітлення життя в Україні всіх народностей і культур, автор звертає увагу на таку ж вимогу щодо розгляду «земель» країни, тобто історико-географічних та етнографічних областей і регіонів (Карпатська Русь, Галичина, Волинь, Поділля, Буковина, Слобідська Україна, Правобережна Україна, Крим тощо), якими історично районована територія держави, і які специфікою свого багатогранно-

го непростого життя відтворюють і збагачують колорит загальної історії України. Тому в основі названої книги покладено такий важливий принцип, як регіональний підхід до викладу історії України, починаючи від доби первісного суспільства й до наших днів. Отже, поєднання у створеній книзі «Україна» національно-етнічного і регіонального підходів у контексті загальноісторичного процесу й дозволила автору заявити: «У певному сенсі це перша історія України. Таке твердження може справді здатися дивним – або, можливо, претензійним. Дозвольте пояснити контекст. Дотепер, по суті, всі існуючі історії України мали помилку в назві, оскільки вони насправді є історіями українського народу – цілком виправданого об'єкта історії, мову я додати, – але не історіями території, яку охоплює сучасна держава Україна» [10, с.V].

Регіональний підхід до дослідження і популяризації історії України засвідчується в численних книгах П.-Р. Магочія, виданих англійською та українською мовою: «Енциклопедія Канади» (1999), «Історія України» (2007), «Ілюстративна історія України» (2012), «Україна. Історичний атлас» (1987, 1992), «Історичний атлас Східно-Центральної Європи» (1993, 1995), «Історичний атлас Центральної Європи» (2002), «Євреї та українці: тисячоліття співіснування» (2015) [11] та в спеціальних працях «Галичина» (1983), «Крим. Наша благословенна земля» (2014) та ін. Зокрема, остання праця була видана в час анексії та окупації Кримського півострова Російською Федерацією. У виданні не тільки узагальнені основні етапи історії Криму, але й докладно описано комплекс життя корінного кримськотатарського народу, а територію як складову частину України.

У свої поважні літа Павло-Роберт Магочій перебуває у зеніті своєї творчості і слави як видатного вченого історика. Ведучи активну наукову і громадську діяльність у Канаді й США, він щорічно знаходить час відвідувати Україну, свій отчий Карпаторусинський край. Його часто можна бачити в академічних установах і університетах Києва, Ужгорода, Івано-Франківська, Кам'янця-Подільського та інших міст, бути присутніми на презентації його книг, слухати разом з студентами його чудові лекції, доповіді на засіданнях міжнародних і всеукраїнських конференцій. Професор П.-Р. Магочій складає проекти нових видань про Україну, є членом редакційної ради від 2005 р. щорічника «Ейдос. Альманах історії та теорії історичної науки», який видає Інститут історії України НАН України, де він публікує концептуальні статті, та інших збірників наукових праць університетів України, Центральної Європи та Америки. Побажаймо цій талановитій людині міцного здоров'я, всіх гараздів у сім'ї та науково-освітній діяльності, нових актуальних праць з історії та подальшої розбудови своєї наукової школи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ювілейний збірник на честь професора Павла-Роберта Магочія. До 70-річчя від дня народження науковця / [Дослідний центр карпатознавства в Ужгороді, Ін-т русинської мови та культури Пряшівського ун-ту

- у Словаччині, Карпато-русинський дослідний центр у США; відп. ред. та упоряд.: Валерій Падяк, Патриція Крафчик]. Ужгород-Пряшів-Нью-Йорк: Вид-во В. Падяка, 2015. 614 с.
2. Magosci. The Rusyn Decision to Unite with Czechoslovakia // *Slavic Review*, XXXIV, 2. Seattle, 1975. S. 360-381.
 3. Павло-Роберт Магочій. Формування національної самосвідомості Підкарпатської Русі 1848–1948 рр. Ужгород, 1994.
 4. Павло-Роберт Магочій. Розселення карпатських русинів на початку XIX століття за даними 1801 і 1806 року. Ocala Flіo, 1998.
 5. Magosci P.-R. Cur People Carpatho-Rusyns and Their Descendants in North America. Wauconda, 2005.
 6. Павло-Роберт Магочій. Кожен карпаторусин є русином... але не кожен русин є карпаторусином: статті. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2015. 130 с.
 7. Carpatho-Rusyn Studies: An Annotayed Bibliography / упоряд. P.-R. Magosci. New York, 1988. Vol. I; 1995. Vol. II; 2006. Vol. III; 2011. Vol. IV; 2012. Vol. V.
 8. Encyclopedia of Rusyn. History and Culture / Paul-Robert Magosci and Ivan Pop. Toronto, 2002, 2005.
 9. Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / упоряд. П.-Р. Магочій, І. Поп. Ужгород, 2010.
 10. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель і народів / перекл. з англ.: Е. Гийдель, С. Грачова та ін., відп. ред. В. Падяк. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2012. 794 с.
 11. Магосці П.-Р., Петровський-Штерн Й. Євреї та українці: тисячоліття співіснування. Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2015. 313 с.

L. Bazhenov

Павел-Роберт Магочій и региональная история Украины

В статтє по случаю 70-летия профессора Торонтского университета (Канада) Павла-Роберта Магочия рассматриваются на основании анализа его многих трудов и главной фундаментальной книги «Украина. История народов и земель» (2012 г., на английском и украинском языке) новые концептуальные подходы к исследованиям и изложению региональной истории Украины от древнего времени и до современности.

Ключевые слова: национальная история, история Украины, региональная история, Карпатская Русь, карпаторусины, труды.

L. Bazhenov

Paul-Robert Magosci and the regional history of Ukraine

In an article on the occasion of the 70th anniversary of the professor of the Toronto University (Canada), Paul-Robert Magosci is considered on the basis of an analysis of his many works and the main fundamental book «Ukraine. History of Peoples and Lands» (2012, in English and Ukrainian) new conceptual approaches to research and presentation of the regional history of Ukraine from ancient times to the present.

Key words: national history, history of Ukraine, regional history, Carpathian Rus, Carpathian Rusyn, works.

Отримано: 15.09.2017